

ἔστρεφε πρὸς αὐτὴν βλέμμα πολυσήμαντον καὶ εἶπε : «Ναί, δὲν φοβούμαι τίποτε· δὲν θά μ' ἐγκαταλίπη».

Ὁ θάνατός του συνεκίνησεν ἅπασαν τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ κατὰ τὴν κηδεῖαν του ἐκδηλωθὲν πένθος κατέστη πένθος ἔθνικόν. Εἰς δὲ τὴν μνήμην του ἀπεδόθησαν δειγματοὶ ἀγάπης, σεβασμοῦ, θαυμασμοῦ. Ἡ ζωὴ αὕτη ἢ τόσον ἀπλῆ καὶ ὠραία ἐσβέσθη ἐν συναυλίᾳ εὐλογιῶν, διότι ἦτο ζωὴ ἀνδρὸς ἔχοντος ὡς σύμβολον ὅτι : «*Δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ζῆ τις, ἐὰν δὲν εὐεργετῇ τὸν πλησίον του*».

25 Ἰουνίου 1890.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΦΕΡΜΠΟΣ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ

Τοῦ κάκου! δὲν κυττάει!
 Ἔχει ἀλλοῦ τὰ ἴατια γυρισμένα. . . .
 Τί ὠφελεῖ! γελᾷ,
 Μὰ δὲν χαμογελάει εἰς ἐμένα.

Θέλω νὰ τὴν φιλήσω,
 Μὰ μένουνε τὰ χεῖλη της κλεισμένα. . . .
 Οὔτε ἂν τῆς μιλήσω
 Θὰ μοῦ ἀποκριθῆ με λόγον ἓνα!

Πᾶρε τὴν πάλι ὀπίσω
 Εἰκόνα, ποῦ ἀδιάφορη σὲ κάνει!
 Τὰ μάτια μου ἂν κλείσω,
 Σ' ἔχω μπροστά μου ἀληθινή—μοῦ φθάνει.

ΕΥΓ. Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 2 Ἰερίου 1890.

Φίλε Κύριε Ἀρσένη,

Ἡ εὐμενὴς ὑμῶν πρόσκλησις, ὅπως παράσχω καὶ ἐγὼ τὴν πενηχρὰν συμβολὴν μου μεταξὺ τόσων καλλιλογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἔργων, ἅτινα κοσμοῦσι τὸ ὑμέτερον περισπούδαστον δημοσίευμα, τὴν Ποικίλην Στοάν, με κολακεύει λίαν, μυρρίας δ' ἐπὶ ταύτῃ ἀνομολογῶ ὑμῖν χάριτας.

Καὶ ὅμως ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας εἶχον σχηματῖσαι ἀδιάσειστον ἀπόφασιν νὰ ἐκκλίνω τὴν ὑμετέραν φιλόφρονα πρόσκλησιν, ἐν τῇ συνειδήσει, ὅτι ἡ συμμετοχὴ εἰς

ἔργον, ὅπερ ἄνευ ὑπερβολῆς ἐκπροσωπεῖ πιστῶς τὴν φιλολογικὴν τοῦ ἔτους κίνησιν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, δὲν εἶναι εὐχερὲς ἐγχείρημα.

Πλὴν τούτου δὲ χωρὶς νὰ εἶπω πρὸς ὑμᾶς, ὅτι *περισπῶμαι ὑπὸ μυρίων ἀσχολιῶν*, κατὰ τὴν sacramentalle ἔκφρασιν, ἥτις ἐκράτησε παρ' ἡμῶν ὀριστικῶς, σᾶς λέγω ἀπλῶς ὅτι διέρχομαι περίοδον παθολογικῆς πρὸς πᾶσαν πνευματικὴν ἐργασίαν ἀποστροφῆς καὶ ἀηθίας, νόσημα, ὅπερ συχνότατα μὲ ἐπισκέπτεται.

Ἄλλ' ἡ ἄρνησις ἀπέναντι τόσον φιλόφρονος προσκλήσεως ἤθελεν εἶθαι ἐκ μέρους μου σκαιότης. Ἐντεῦθεν πέμπων ὑμῖν σημειώσεις τινὰς ὀδοιπορικῶν ἀναμνήσεων, ἐκ τοῦ ἡμερολογίου ἀνακριτικῆς τινος ἐκδρομῆς μου, παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ δεχθῆτε τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐξαίρετου ὑπολήψεως καὶ τῶν φιλικῶν αἰσθημάτων μου.

Ὅλων ὑμέτερος
Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ΕΙΚΟΣΑΗΜΕΡΟΣ ΠΛΟΥΣ

ΑΝΑ ΤΑΣ ΝΟΤΙΟΥΣ ΣΠΟΡΑΔΑΣ

κατέρωθεν τῆς νοτιῆς γραμμῆς, ἥτις, διήκουσα ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, χαράσσει τὰ μεσημβρινοανατολικά ὄρια τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀποχωρίζουσα ἀπ' αὐτοῦ τὰς μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρασίας ἐγκατεσπαρμένας ὑποδούλους νήσους, ἴστανται ἀντιμέτωποι, τῶν πολεμίων κρατῶν πρόσκοποι, δύο ἔρμηι νησίδες, ἡ ἑλληνικὴ Κύναρος καὶ ἡ ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν Λέβινθος ἢ Λέβιθα.

Ἡ τελευταία αὕτη, κειμένη ἐπὶ τῆς 370 μοίρας βορείου πλάτους καὶ 24⁰, 18, ἀνατολικοῦ μήκους, ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων, μόνους κατοίκους εἶχεν ἐν ἔτει 1879 ποιμενικὴν τινα οἰκογένειαν ἐκ Πάτμου, οἰκοῦσαν οἰκίσκον ἐκτισμένον διὰ ξηρολίθων, ὅπισθεν μικροῦ ναΐσκου, εἰς ἀπόστασιν δέκα περίπου λεπτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρμου τῆς νησίδος, προσβλέποντα δὲ τὰς νοτίους τῆς νήσου ἀκτᾶς.

Πρωῖαν τινα τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1879 πρὸ τοῦ ὄρμου τῆς νήσου ταύτης ἐνεφανίσθη στολίσκος Καλυμνίων σπογγαλιῶν.

Οἱ τροχαντῆρες οἱ ἀποτελοῦντες τὰς λεγομένας ἀποθήκας τῶν σπόγγων (ντεπόζιτα) ἐσάλειον ἐπ' ἀγκύρας ἐν τῷ ὄρμίσκῳ τῆς νησίδος· δύο δὲ μηχαναί, πλοιάρια δηλ. φέροντα τὰς ἀεραντλίας, ἐξῆλθον πρὸς ἀλιείαν. Περὶ τὰς διακοσίας ὀργυιάς ἔξωθεν τοῦ ὄρμίσκου, οἱ δύται

ἐνεδύθησαν τὰ σκάφανδρα, εἰσῆλθον ἐν τῷ ὕδατι, καί, ἐνῶ οἱ τολμηροὶ οὗτοι τῶν βυθῶν ἐρευνηταὶ κατήρχοντο πρὸς τὸν πυθμένα, ἀνηλίσσετο ὑπερθεὶν αὐτῶν ὁ ἐξ ἑλκαστικοῦ κόμewος σωλὴν, αἱ δὲ ἀεραντλίαὶ κατῆγον εἰς τοὺς βυθοὺς τὸν σωστικὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα.

Ἡλίευον ἐν τῷ βυθῷ ἀπὸ ἡμισείας ἤδη ὥρας εἰς βάθος δέκα πέντε ὀργυιῶν οἱ δὲ οὗτοι, ὅταν, οἱ ἐπὶ τῶν λέμβων ναῦται εἶδον θέαμα οὕτως ἀπαίσιον καὶ φρικῶδες, ὥστε παρ' ὀλίγον ἐν τῇ παραχῆ αὐτῶν νὰ διακόψωσι τὴν κίνησιν τῆς ἀεραντλίας, καὶ φονεύσωσιν οὕτω δι' ἀσφυξίας τοὺς ἐν τῷ βυθῷ συνεργάτας των.

Διότι ἡ ἡρεμὸς θάλασσα ἐκόχλασεν αἴφνης ἐνώπιόν των, ἀνέθορον δὲ τρία σεσηπότα πτώματα, δεδεμένα τὰς χεῖρας, ἅτινα ἐπέπλευσαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, μολύναντα τὴν ἀτμοσφαῖραν δι' ἀφορήτου δυσσομίας. Ταυτοχρόνως δὲ τὸ λεπτὸν σχοινίον, δι' οὗ ὁ δὴ οὗτος εἶδοποιεῖ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνεγκύσεώς του, ἐσειέσθη ἰσχυρῶς καὶ μετ' ὀλίγα δευτερόλεπτα οἱ δὲ οὗτοι ἀνασυρθέντες ἀνῆρχοντο ἐπὶ τῶν λέμβων. Ἀφηρέθη ἀπ' αὐτῶν ἡ ὀρειχαλκίνη προσωπίς, μὲ τοὺς ἐκ κρυστάλλου ὀφθαλμούς, ἀμέσως δὲ αἱ μορφαὶ αὐτῶν ἐπεφάνησαν ἡλλοιωμένα, ὡχραὶ, λειπόθυμοι σχεδὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἰσχυροτέρου τρόμου.

Πῶς οἱ ἀλιεῖς οὗτοι τῶν βυθῶν, ἀντὶ σπόγγων, ἠλίευσαν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην σεσηπότα πτώματα ;

Θέλω ἐκθέσει τοῦτο ἐν ὀλίγαις λέξεσι, διότι τὸ γεγονός τοῦτο εἶνε ἡ αἰτία τοῦ εἰκοσαήμερου ἀνά τὰς Νοτίους Σποράδας πλοῦ μου διὰ τῆς ἀτμοημιολίας Σαλαμίνιας, οὗ τὰς ἐντυπώσεις ἡ φιλόφρων πρός κλησὶς τοῦ φίλου κυρίου Ἀρσένη μοι ἐπέτρεψε νὰ ρίψω ἐπὶ τινῶν σελίδων τοῦ ὥραίου Ἡμερολογίου του.

Εἶχον φθάσει ἀποσπῶντες οἱ δὲ οὗτοι σπόγγους καὶ ῥίπτοντες αὐτοὺς ἐν τῷ δυκτικῷ των μέχρι τοῦ χείλους τῆς ἐνάρξεως ὑποθαλασσίου κρημονοῦ· διότι ἐνῶ μέχρις αὐτοῦ τὸ βάθος ἦν 16 ὀργυιῶν, αἴφνης ἀποτόμως συνήντησαν ἄβυσσον, *κρεμαστὰ νερά*, κατὰ τὴν ναυτικὴν ἔκφρασιν, ἣτις σκιερά, μελανή, οὐδὲ προέδιδε κἄν τὸ βάθος τοῦ πυθμένου. Ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου ταύτης ἐπεκάθητο ἀπαίσιον ναυάγιον, τροχαντήρ, τοῦ ὁποίου, τὸ πλεῖστον μὲν μέρος, τὸ πρὸς τὴν πρῶμην ἐπηρεΐδετο τοῦ βυθοῦ, ἡ δὲ πρῶρα μετῆρωρίζετο ἐπὶ τῆς ἀπυθμένου ἀβύσσου.

Ἐπὶ τοῦ πρῶρα τοῦ τροχαντήρος ἰστοῦ ἦτο προσδεδμενὸν ἰσχυ-

ρῶς πτώμα ἀνθρώπινον, σχεδὸν σκελετός, ὃν περιέθειον ῥάκη σαρκῶν, βδελυροὶ θύσανοι, οὓς ἔσειε τῶν ὑδάτων ἢ κίνησις.

Ἦννότησαν ἀμέσως οἱ δῦται, ὅτι τὸ σῶμα ἀπαισίου ἐγκλήματος ἔκρυπτον οἱ βυθοὶ ἐκεῖνοι. Ὁ ναυαγὸς δὲν προσδέεται ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ διὰ σχοινίων· ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀπὸ τοῦ πλοίου εἶχεν ἀφαιρεθῆ, πᾶν δυνάμενον νὰ ἀποσπασθῆ· τροχαλῖαι, ἀλύσεις, σχοινία, ἄγκυραι, τὰ πάντα ἔλειπον. Οἱ δῦται ἐπεσκέφθησαν τὰ μικρὰ παρὰ τὴν πρῶ-
ραν καὶ τὴν πρῦμναν δωμάτια, κενὰ ἐντελῶς. Ἀπέμενε πρὸς ἐπίσκεψιν τὸ κῆτος, ἀλλὰ τὸ πῶμα αὐτοῦ ἦτο καθηλωμένον. Ἀκατάσχετος περιέργεια, μεθ' ὅλον τὸν τρόμον καὶ τὴν συγκίνησιν κατέσχε τοὺς δῦ-
τας. Μετ' ἀγωνιώδη ἐν τούτοις προσπάθειαν κατῶρθωσαν νὰ ἐκπωμα-
τίσωσι τὸ κῆτος, ἀμέσως δὲ ἐξ αὐτοῦ ἀνεπήδησαν τρία τυμπανιαῖα πτώματα, ἅτινα τρέμοντες ἔβλεπον ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνερχόμενα πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Τοῦ ἀπαισίου τούτου ἐγκλήματος πειρατείας μετὰ τετραπλοῦ φό-
νου μοὶ ἀνετέθη ἡ ἀνακάλυψις καὶ δίωξις· ἐδέθησεν ἐπὶ εἰκοσακονθῆ-
μερον ἐπὶ πολὺ νὰ μοχθήσω καὶ νὰ ὠθήσω τὰς ἐρεῦνας μου μέχρι τῶν
ἀκτῶν τῆς Μικρασίας, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὴν Πάτρμον, τὴν Λέρον, τὴν
Κῶν, τὴν Κάλυμνον, τὴν Σύμην καὶ τὴν Ῥόδον. Εὐτυχῶς ἀπεκα-
λύφθη τὸ ἐγκλημα, πλὴν ἐνὸς δέ, ὅστις εὗρεν ἀλλαχοῦ τὸν θάνατον,
οἱ λοιποὶ ἱκανοποίησαν τὴν ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην.

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἐργώδους ταύτης ἀνακριτικῆς ἐρεύνης ἦν ὅτι
Καρπάθιος τροχαντήρ, ἔχων πλήρωμα τὸν πλοίαρχον καὶ τρεῖς ναῦτας,
χειμασθεῖς ὑπὸ τρικυμίας κατέφυγεν εἰς τὸν ὀρμίσκον τῆς νήσου Λέ-
βηθα. Ἐκεῖ ἦτο ἠγκυροβολημένον τσερνίκι, ὑπὸ ἐλληνικὴν δυστυχῶς
σημαίαν. Σιωπῶ τὴν πατρίδα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐνόχων. Οἱ δυσ-
τυχεῖς Καρπάθιοι διηγήθησαν εἰς τοὺς αὐτοσχεδίους πειρατάς, ὅτι με-
ταβαίνουσιν εἰς Σῦρον πρὸς ἀγορὰν ἀλεύρων, φέροντες πρὸς τοῦτο μεθ'
ἑαυτῶν ἐξήκοντα ὀθωμανικὰς λίρας.

Διὰ τὸ εὐτελεὲς τοῦτο ποσὸν ἐθυσιάσθησαν τέσσαρες ὑπάρξεις. Καὶ
ὁ μὲν πλοίαρχος ἀμέριμνος συνομιλῶν μετὰ τῶν δολοφόνων ἐφρονεῦθη
διὰ πελέκεως, οἱ δὲ τρεῖς ναῦται, ὧν οἱ δύο παῖδες, ἐδέθησαν τὰς χει-
ρας καὶ ἐρρίφθησαν ζῶντες ἐν τῷ κῆτει, ὅπερ ἐπιπωματίσαντες καθή-
λωσαν οἱ φονεῖς. Ἐλήφθη τότε ὑπ' αὐτῶν μετὰ τὴν ἀπογύμνωσιν τοῦ
πλοίου πᾶν μέτρον ἐξαφανίσεως τῶν ἰχνῶν. Ὁ νεκρὸς τοῦ πλοίαρχου
προσεδέθη ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ· τὸ ἀπογυμνωθὲν πλοῖον ἐρυμουλκῆθη ὀργυιάς

τινας ἔξωθεν τοῦ ὀρμίσκου, ἠνοίχθη ὀπὴ εἰς τὰ ὕφαλα αὐτοῦ, ὅπερ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξηφανίσθη ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν παλαιόντων ἔτι κατὰ τῆς βραδείας, ἀλλ' ἀσφαλοῦς εἰσβολῆς τοῦ θανάτου θυμάτων, ἅτινα ἢ θηριωδία τῶν κακούργων ζῶντα εἶχεν ἐγκλείσει ἐν τῷ κήτει.

Τὰ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν τοῦ ἀγρίου τούτου ἐγκλήματος παραλείπω, διότι ἀπλῶς ἀνέφερον αὐτό, ὅπως καταστήσω γνωστὴν τὴν αἰτίαν τῆς ἀνά τὰς Σποράδας περιπλανήσεώς μου. Δὲν δύναμαι ἐν τούτοις, ἢ νὰ προσθέσω τὰς ἐξῆς λέξεις, ἀπαύγασμα βαθείας, ἀσαλεύτου πίστεως εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, ἧς τὴν παρέμβασιν μυριάκις εἶδον ἐπὶ ὁμοίων περιπτώσεων. Τὸ ἐγκλημα τοῦτο, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀπεκάλυφεν εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν ἀνθρώπων ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ. Ἀνήγαγεν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ἀφώνους, ἀλλ' εὐγλώττους μάρτυρας αὐτὰ τὰ θύματα. Ὁργανα τῆς Προνοίας αὐτοῦ ἦσαν οἱ τίμιοι τῆς θαλάσσης ἐργάται. Ἀλλὰ τί ἠδύναντο οὗτοι, ἐὰν οἱ φανεῖς ἐρυμούσκουν τὸ σκάφος μετὰ τῶν ζῶντων θυμάτων δύο ἔτι ὀργυῖας; Οὐδέν· διότι τότε, ἀντὶ τοῦτο νὰ ἐπικαθήσῃ τοῦ χείλους τοῦ κρημοῦ, ἤθελε βυθισθῆ εἰς τοὺς ἐρεβώδεις βυθοὺς, εἰς τὰ ἀπρόσιτα τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀφθαλμῷ ἄντρα τῶν ἀβύσσων. Ὁ Καρπάθιος τροχαντήρ, δι' ἔλλειψιν εἰδήσεων, ἤθελεν ὑποτεθῆ καταποντισθεὶς αὐτανδρός, καὶ τὸ πρᾶγμα ἤθελε τελειώσει ἐκεῖ . . . Τοιαύτη εἶνε ἡ ἐρμηνεία πλείστων θαλασσίων ἀπωλειῶν, ἃς προκαλεῖ ἐν τούτοις ἡ ἀνθρωπίνη θηριωδία, ὅπως πλείστα δολοφονία καλύπτονται ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς αὐτοκτονίας.

* *

Κοινῇ συνεννοήσει τῶν ὑπουργείων τῶν Ναυτικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης ὠρίσθη ἡ Σαλαμινία, ὅπως μοὶ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνακριτικῆς ταύτης ἐκδρομῆς.

Τὴν 2 Ἰουλίου ἀπήραμεν ἐκ Σύρου.

Δὲν γνωρίζω ἐν τῷ μικρῷ μας στόλῳ ὠραιότερα, καλλιτεχνικώτερα σκάφη, τῶν δύο ἀδελφῶν ἡμιολιῶν τῆς Σαλαμινίας καὶ τῆς Παράλου. Ἐχει καὶ ἡ θαλασσία ἀρχιτεκτονικὴ τὰ μυστήριά της, μυστήρια, ἅτινα ὀλίγοι κατέχουσι καὶ ἅτινα καὶ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι σπανίως κατορθόνοσι νὰ ἐφαρμόσωσι. Προσβλέψατε τὰς δύο ταύτας ἀτμοημιολίας, ἀλλὰ μὲ ὀφθαλμοὺς νάτου ἅμα καὶ καλλιτέχνου, καὶ εἶπετέ μοι ἂν ἠδύνατο νὰ γείνη ὠραιότερα πρῶρα, ἂν ἠδύναντο ἀρμονικώτεροι γραμμὰ καὶ νὰ καταλήξωσιν εἰς χαριεστέραν πρύμνην. Δὲν εἶναι συναρμογὴ

ξύλων καὶ σιδήρου τὸ σκάφος τοῦτο· δὲν σύγκειται ἀπὸ νομῆς, πέταυρα καὶ σιδηρᾶς πλάκας. *Οχι· εἶναι καλλιτέχνημα γλυπτικῆς τέλειον, ἀρμονικόν, τὸ ὁποῖον δὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε οὔτε ὑψηλότερον, οὔτε χθαμαλότερον, οὔτε μακρότερον οὔτε βραχυτέρον. Καὶ ἡ ἐξάρτησίς του; Οἶα χάρις, οἶα ἐπέραστος φιλαρέσκεια εἰς τοὺς δύο ἐκείνους ἐπικλινεῖς ἰστοὺς, τὸν πρωραῖον καὶ τὸν πρυμνήσιον, οἶα ἀναλογία ὕψους, οἶα συμμετρία ἀποστάσεως. *Ὡ! παραβάλετε τὴν χαρίεσσαν Σαλαμινίαν πρὸς τοὺς ποταμούς, τὸν Ἄλφειόν, τὸν Ἀχελῷον καὶ λοιπούς, σκάφη, ἅτινα προσομοιάζουσι γάστρας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐφυτεύθησαν ξηροὶ κορμοί, τότε δὲ μόνον θέλετε κρίνει τί εἶναι ναυπηγικὴ καλλιτεχνία.

Μοὶ ἐδόθη δὲ ἀμέσως εὐκαιρία νὰ θαυμάσω καὶ τὰ ναυτικὰ τῆς Σαλαμινίας προτερήματα. Διότι οὔριος ἄνεμος προσώθει ἡμᾶς μόλις ἡνῆχθημεν εἰς τὸ πέλαγος, ἐπιτρέπων τὴν χρῆσιν ὅλων τῶν ἰστίων. Ἐπὶ τοῦ προθέου μέχρι τοῦ ἐπιδρόμου οὐδὲν ἔμεινε συνεσταλμένον· τὸ πρόσταγμα ἀναπέτασον περιέλαβε πάντα. Μετ' ὀλίγον δὲ πρόθεος, ἀρτέμων, ἀρτεμονίς, τοῦ ἰστοῦ τοῦ προθέου, ἀκάτιον, μεγίστη, δῶλων, φόσων, ἡμιόλιον τοῦ πρωραίου ἰστοῦ, ἐπίδρομος τοῦ πρυμνησίου ἐκολποῦντο ὑπερφηάνως πρὸς τὸν ἄνεμον, ἡ δὲ κομψὴ Σαλαμινία κλίνουσα φιλαρέσκως ἐπὶ τῶν δεξιῶν δρυφάκτων σχεδὸν μέχρις ἐπαφῆς τῆς ἰσάλου, ἐπίπτατο τῶν κυμάτων, ταχεῖα ὡς λάρος, τῆς μηχανῆς βοηθοῦσης ἀπλῶς τὴν κίνησιν.

Περὶ τὴν τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν ὦραν ἐποντίζομεν ἐν τῷ ὀμίσκῳ τῆς ἐρημονήσου Λέβηθα, θεάτρου τοῦ στυγίου ἐγκλήματος, ἀληθοῦς ἐρημονήσου τότε, διότι οἱ μόνοι αὐτῆς κάτοικοι, οἱ ποιμένες, εἶχον ἀπαχθῆ ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν ὡς ὑποπτοὶ συνενοχῆς εἰς τὰς φυλακὰς τῆς νήσου Ρόδου.

Ἐὔρομεν σωρὸν τροχάλων παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ ὀμίσκου· ἦτο οὗτος ὁ ἀτελής καὶ πράχειρος τάφος, ὃν ἤγειραν ἐπὶ τῶν τεσσάρων θυμάτων οἱ σπογγαλιεῖς. Δίαν ἀτελής, διότι ἐγένετο σχεδὸν ἄνευ σκαφῆς, μέλη ἀνθρώπινα διεφάνοντο καὶ δυσοσμία ἐπλήρου τὸν ἀέρα. Ἀγριωτέραν δὲ καθίστων τὴν σκηνὴν ταύτην κορῶναι τῆς νήσου περιῦπτάμεναι καὶ λάροι ἐκ τοῦ αἰγιαλοῦ, λευκοὶ καὶ μέλανες θηρευταί, ἀντιποιοῦμενοι τὴν ἡμικεκρυσμένην ἀπαισίαν λείαν. Καὶ ἀκουσίᾳ ἀνεμνήσθη τότε τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος τοῦ «πνιγμένου ναύτου» :

Μαῦρα πουλιὰ τὸν ἔτρωγαν καὶ ἄσπρα τὸν τριφυροῦσαν

Ἄφοῦ ἐβεβαιώσαμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν θυμάτων, εἶχομεν καθήκον νὰ δώσωμεν αὐτοῖς εὐσεβῆ ταφὴν. Ὄρῦξαμεν βαθὺν λάκκον, ἠγείραμεν ἐπ' αὐτῶν σορὸν ἐκ χώματος καὶ ἐπὶ τῆς σοροῦ ταύτης ἐτέθη μέλας σταυρός, κατασκευασθεὶς ὑπὸ τοῦ ξυλουργοῦ τοῦ ἀτμοπλοίου, ἀνώνυμος, διότι ἄγνωστα ἦσαν ἡμῖν εἰσέτι τὰ ὀνόματα τῶν θυμάτων.

Οὔτε ἱερεὺς ἐδεήθη ὑπὲρ αὐτῶν, οὔτε λιχνωτὸς ἐκάη. Ἄλλὰ, πιστεύσατέ με, δὲν παρέστην εἰς εὐσεβεστέραν κήδυσιν. Ἡ ἀγριότης τῶν ἀκτῶν ἐκείνων, ὁ σκληρὸς καὶ ἄδικος θάνατος τῶν ἀκλαύστων θυμάτων, ἐπλήρουσ ὄλων ἡμῶν τὰς καρδίας βαθυτάτης ὀδύνης. Συμπαθὲς δάκρυ ἐκυλίετο ἐπὶ τῶν παρειῶν τῶν ναυτῶν ἀποκεκαλυμμένων, πρὸ τῆς ἀνωνύμου ἐκείνης σοροῦ, ἣν ἤγειρεν εἰς τὰ ἄγνωστα θύματα ἡ εὐσέβειά των. Διότι δὲν γνωρίζω εὐσεβεστέρας, ἐπιρρεπεστέρας εἰς τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην, μᾶλλον ἐμπεφορημένας θρησκευτικοῦ αἰσθηματος ψυχᾶς, ἀπὸ τὰς τῶν ἐργατῶν τῆς θαλάσσης. Μάτην οἱ τυμβωρύχοι τῶν καρδιῶν, οἱ ἀνσκαῖπτοντες αὐτὰς καὶ δημιουργοῦντες ἐν αὐταῖς τὸ μέλαν κενόν, οἱ ἀποδιώκοντες τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα, ἐρείσματα τοῦ ταλαιπώρου ἡμῶν βίου, μάτην θὰ ἀποπειραθῶσι νὰ ἀμφισβητήσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ, διότι κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ψηλαφοῦσι τὸ μεγαλεῖόν του . . .

Ἐκτελέσαντες τὸ θλιβερόν τοῦτο καθήκον ἐπανήλθομεν εἰς τὸ πλοῖον. Ὁ ἥλιος κατεδύετο ἤδη ἀλαμπῆς ὄπισθεν τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων. Τὸ λυκόφως ἤρξατο ἐφαπλούμενον ἐπὶ τῆς κτίσεως. Ἐδόθη τὸ πρόσταγμα ὑποστολῆς τῆς σημαίας. Εὐσεβῆς καὶ συγκινητικὴ τελετὴ ἔτι συγκινητικώτερα, ὅταν μακρὰν τῆς πατρίδος, ἐν τῇ ξένη, πατῆς τὸ σκάφος, τεμάχιον τῆς πατρίδος, κυλινδούμειον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ προσβλέπης τὸ ἱερόν αὐτῆς σύμβολον ὑπερηφάνως κολπούμενον ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ τοῦ ἐπιδρόμου. Ἡ σάλπιγξ ἤχεϊ, διπλοῦς πυροβολισμὸς κροτεῖ ἐκατέρωθεν τῆς γαφύρας, τὸ ἐπιτελεῖον καὶ τὸ πλήρωμα ὀρθοὶ ἀποκαλύπτονται εὐλαβῶς, καὶ ἡ ἀσπρογάλανη, κατέρχεται βραδέως πρὸς τὴν ἀγκάλην τοῦ ναύτου, ἵνα τὴν πρῶϊαν πάλιν ἐπαιρομένη, ἐξαγγεῖλη ὑπερήφανος ὅτι τὸ σκάφος, τὸ ὁποῖον σκέπουσιν αἱ πτυχαὶ τῆς εἶναι τμήμα τῆς ἐλευθέρου πατρίδος. Ἐπεθύμουν ὁ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως χαιρετισμὸς οὗτος τῆς σημαίας νὰ ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τοὺς κανονισμοὺς τοῦ στρατεύματος τῆς ξηρᾶς κατὰ τὰς συναντήσεις τῆς σημαίας ὑπὸ τῶν μὴ ἐν ὑπηρεσίᾳ στρατιωτικῶν. Ὅταν διέρχεται ἡ Σημαία, νομίζω, ὅτι διέρχεται ἀσκεπῆς ὁ ἱερεὺς κρατῶν τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων. Ὁ πρὸς τὴν Μεγαλειότητα τοῦ ἐθνικοῦ ἐμβλήματος χαιρετισμὸς ἔδει

νά παραλάσση τοῦ πρὸς πᾶσαν ἄλλην Μεγαλειότητα προσφερομένου, εἶδει δὲ νὰ ἦναι καὶ εὐσεβὲς καθῆκον παντὸς πολίτου.

Ἦτο πολὺ μελαγχολικὴ ἡ ἐσπέρα ἐκείνη ἣν διήλθομεν πρώτην παρὰ τὰς ἀκτὰς δούλης γῆς. Ἡ ψυχὴ μου συνείχετο ὑπὸ ἀορίστου ἄλγους. Εἶμεθα ἠγχυροβολημένοι ἀκριβῶς ἐν τῇ θέσει, ἐνθα πρὸ δύο μηνῶν εἶχε λάθει χώραν τὸ στυγιον ἐγκλημα. Ἡ σελήνη ἐφώτιζεν ἐπὶ τῆς νωπῆς σοροῦ τὸν μέλανα σταυρόν, ὁ ῥόχθος δὲ τοῦ ὑπνώττοντος κύματος, μοὶ ἐφαίνετο ἐν τῇ παραισθήσει τῆς φαντασίας μου, ὡς οἰμωγῆ τῶν θυμάτων καὶ τῶν νυκτοβίων πτηνῶν οἱ διάτοροι στόνοι, ὡς κραυγαὶ αὐτῶν πανύσταται εἰς ἀρωγὴν κατὰ τοῦ ἀδίκου θανάτου.

Διήλθον δλόκληρον τὴν νύκτα ἐπὶ τῆς γεφύρας, ἀναπαριστῶν τὴν πένθημον σκηνήν· ὁ ὕπνος διέφευγε τὰ βλέφαρά μου, παρηκολούθουν δὲ μηχανικῶς τὸ κανονικὸν βῆμα τοῦ σκοποῦ, ὅστις σιωπηλός, διεσκέλιζε τὸ πλάτος τοῦ περιτόνου, καὶ τὸν μελαγχολικὸν ἦχον τοῦ κώδωνος, κρουομένου εἰς κανονισμόν τῆς ἐναλλαγῆς τῶν φρουρῶν. Ὡ πόσον ἐβράδυνεν ἡ ἔως! Πόσον ἔσπευδον νὰ ἀπάρωμεν ἀπὸ τῶν ὑδάτων ἐκείνων, κάτωθι τῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων τρεῖς ἀνθρώπινοι ὑπάρξεις, νεανία σφριγῶντες, ζῶντες κατορυγμένοι ἐν τῷ τάφῳ τοῦ κήτους, ἐκυριεύοντο κατὰ μικρὸν ἀλλ' ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ θανάτου, εἰσδεχόμενοι σταγόνα πρὸς σταγόνα τὴν ἀγωνίαν του, ἐφ' ὅσον τὸ ὕδωρ εἰσέδυε διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ κήτους.

Ἐπὶ τέλους πέπλος πορφύρας ἠπλώθη ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐσχατιῶν τοῦ ὀρίζοντος. Ἰόχρους ἀρρήτου γλυκύτητος χρωματισμὸς διεχύθη ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων· ὁ δὲ βασιλεὺς τοῦ φωτὸς ἀνέδου βραδέως κατακλύζων τὴν κτίσιν διὰ μαρμαίροντος καταρράχτου λάμπσεως καὶ φωτὸς καὶ χρυσίζων τὴν ἀδρανῆ τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν.

* *

Μετ' ὀλίγον τὰ πυρὰ τῆς μηχανῆς ἀνερριπίσθησαν . . . Οἱ λέβητες εἰδόνουν.

Διετάχθη ἡ ἔπκρσις τῆς ἀγκύρας καὶ ὑπὸ τὰ πρῶτα πλήγματα τῆς ἔλικος ἐμακρύνθημεν τῶν ἀκτῶν ἐκείνων κατευθυνόμενοι εἰς Πάτμον. Στεναγμὸς ἀνακουφίσεως διέσεισε τὸ στῆθός μου· ἐν τούτοις ἐπὶ πολὺ ἔτι ἡ σκιαγραφία τοῦ μέλανος σταυροῦ ἐπλαισιοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ ὀρίζοντος, μέχρις οὗ ἀόρατος ἐξηφανίσθη ὑπὸ τὴν λευκὴν ὁμίχλην τῆς προΐουσης ἀποστάσεως.

Μετ' ὀλίγας ὥρας προσηγγίζομεν εἰς Πάτμον· νῆσος πτωχὴ καὶ αὐχμηρὰ, περὶ ἧς εἶχον ἀκούσει, ὅτι εἶναι ὄλως ἄδενδρος, μὴ ἐπεφύλασ-

σεν ἀπατηλὴν ἐκπληξιν. Τὰ κράσπεδα τῶν ὀρέων τῆς ἐφαίνοντο μακρόθεν καταπράσινα, φέροντα τὸ χρυσίζον ζωηρὸν πράσινον, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν δασῶν τῆς πύκνης μακρόθεν θεωμένων.— Προεξώφλου ἤδη τὴν θυμῆρη εὐφροσύνην, ἧς ἀπολαύω ἐν τοῖς δάσεσι τοῦ ποιητικοῦ τούτου δένδρου ἐνόμιζον, ὅτι ὁσφραίνομαι τὴν βαλσαμώδη ἀπόπνοιάν του, καὶ ὅτι πλήττει τὰς ἀκοάς μου ὁ δειλὸς ψιθυρὸς τῶν τριχοειδῶν φύλλων του ὑπὸ τῆς αὔρας τὸ φίλημα, ἀληθῆς ἀρμονία, ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου πάντοτε τὸ τοῦ Θεοκρίτου

Ἄδύ τι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἄ πίτυς, αἴπολε, τήνα,

Ἄ ποτὶ ταῖς πηγῆσι μελίσδεται

ἀρμονία ἀβρά, στόνος ἠδείας μελαγχολίας, ὅστις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Λαμαρτῖνον ἐν τῇ Pensée des Morts τὴν παραβολὴν τῆς πίτυος πρὸς σύνολον μουσικῶν ὀργάνων.

«Quand le pin rend ses accords».

Ἄλλ' οἷα ἀπογοήτευσίς! Ἐφ' ὅσον προσηγγίζομεν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ τηλεσκοπεῖου ἀνεκάλυψα, ὅτι τὰ πάτρια ταῦτα δάση μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ μου εἶχον φυῆ, διότι τὸ ζωηρὸν ἐκεῖνο πράσινον ἀνῆκεν εἰς πυκνὰς τολύπας πελωρίων ὀνακωνθῶν! Οἴμοι! ποσάκις ἐξιδανικεῖται ἡ φαντασία ἡμῶν χυδαίας πεζότητος, ποσάκις λατρεύομεν ἰνδάλματα, αὐτῆς ἡμῶν τῆς φαντασίας δημιουργήματα!

Ἄλλ' ἂν ἡ Πάτμος εἶναι νῆσος πτωχῆ, ξηρά, φαλακρά, περιβάλλει ἐν τούτοις ταύτην θείας αἰγλης στέφανος. Διότι ἐπὶ τῆς πενιχρᾶς ταύτης νήσου ἀντανακλάται ὄλον τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἠδίστου, τοῦ φιλοσοφικωτάτου τῶν Εὐαγγελιστῶν, τοῦ λατρευτοῦ μαθητοῦ τοῦ Σωτῆρος. — Δι' ὅλης τῆς νήσου διαθέει τὸ ὄνομα αὐτοῦ· τὰ σπῆλαια, αἱ ἀκταί, οἱ κῆποι αὐτοῦ τῆς νήσου, εἶναι πάντα συνδεδεμένα πρὸς τινὰ παράδοσιν, ὁρῶσαν τὴν ἐν Πάτμῳ διαμονήν, τὸν βίον, τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου. Ἀφαιρουμένων ἀπὸ τῆς Πάτμου τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Θεολόγου καὶ τῆς μονῆς, ἣν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἤγειρεν ὁ ὅσιος Χριστόδουλος κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα οὐδὲν ἀπολύτως ἀπομένει εἰς τὴν ταλαίπωρον νῆσον.

Ἡ ἀρχαιότης οὐδόλωσ σχεδὸν ἡσυχολήθη περὶ αὐτῆς. Ὁ Θεουκιδίδης ἀναφέρει ταύτην μόνον, ὡς τοπογραφικὸν σημεῖον, ὅπως καθορίσῃ τὰς κινήσεις τοῦ στρατηγοῦ Πάχητος.

Πλήθει ἐν τούτοις ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ὧν τινὰς διέσωσε τῶν μοναχῶν ἢ φιλομουσία. Λέγων δὲ μοναχοῦς, ἐννοῶ τοὺς κατὰ τοὺς αἰῶ-

νας τῆς δουλείας, διότι ἂν ἤθελε συναντήσῃ τοὺς ἐνεπιγράφους τούτους λίθους ὁ ἰδρυτὴς τῆς μονῆς, ὁ ὅσιος Χριστόδουλος, βεβαίως οἱ ἀρχαιολογοῦντες δὲν θὰ εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἀναγινώσκωσιν αὐτοὺς σήμερον, καθ' ὅσον πρῶτον ἔργον αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐνθουσιώδη βιογράφων του, τὸν Ἀγάπιον, ἦν νὰ κατασυντρίψῃ ἀπαραμίλλου τέχνης ἀγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ νὰ καταρρίψῃ εἰς ἐρείπια τὸ ἱερὸν αὐτῆς. «Πρῶτον ἐσύντριψεν ἕνα εἶδωλον ὅπου εἶχασιν ἐκεῖ μὲ τέχνην πολλὴν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀρτέμιδος».

Τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἡ ἀντιγραφὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν ἐν ταῦθα, δημοσιευθεῖσῶν ἄλλως πασῶν. Μιᾶς μόνης ποιοῦμαι ἐν μέρει μνεῖαν, διότι ἐκ ταύτης καταφαίνεται, ὅτι τὸ ἀρχαιότερον τῆς νήσου ὄνομα ἦν Πάτνος καὶ ὄχι Πάτμος. Σημειῶ τούτο, διότι ἡ δημώδης γλῶσσα ἐπανάφερε τὴν παλαιτάτην ὀνομασίαν, ἀποκαλέσασα τὴν νῆσον Πάτινον καὶ τὸν κάτοικον Πατινιώτην.

... ἔκτροφος ἐστὶ Πάτνος
νήσος .....

καὶ ἐν ἐτέρῳ

...
ὕδροφόρον ἦν ἐν Πάτνω παραβῶμια ῥέξαι.

Ἡμίσειαν ὦραν ἀφ' ἧς ἐπόντισεν ἡ Σαλαμινία, ἡ μεγάλη ἄκατος ἀνέμενεν ἡμᾶς δεξιὰ τῆς ἀτμομηιολίας, ὅπως μετὰ τοῦ πλοιάρχου καὶ τοῦ ἐπιτελείου ἐν στολῇ ἐπισκεφθῶμεν τὴν ἱεράν τοῦ Θεολόγου μονήν. Αἱ δώδεκα κῶπαι ἐκρατοῦντο πτερωμέναι πρὸς τὰ ἄνω· ὑπὸ τὸ σύριγμα δὲ τοῦ οἰακιστοῦ δυώπου ἔπληζαν διὰ ταυτοχρόνου κινήσεως τὴν θάλασσαν, ἔσχισαν τὰ κύματα, ἡ δὲ βαρεῖα ἄκατος ἵπτατο ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὠθουμένη ὑπὸ τῆς συγχρόνου κινήσεως τῶν δώδεκα κωπῶν, αἵτινες ἀνίπταντο καὶ κατέπιπτον ὡς ἐν σῶμα κινούμενον ὑπὸ μιᾶς χειρός, μετὰ τῆς ἀρμονίας ἐκείνης ἧς τὸ μυστήριον μόνον οἱ Ἕλληνες αὐται κατέχουσιν.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡμεῖς ἀνηρχόμεθα εἰς ἐπίσκεψιν τῆς μονῆς, ἀνέμενεν ἡμᾶς εὐφρόσυνος ἔκπληξις, συγκινήσεις ἄρρητοι, ὧν οὐδέποτε θέλει μὲ ἀπολίπει ἡ ἀνάμνησις· διότι ταυτοχρόνως οἱ μοναχοὶ μετὰ τοῦ λαοῦ κατήρχοντο εἰς προσκύνησιν τοῦ τμήματος τούτου τῆς ἐλευθέρας πατρίδος, τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ σκάφους, ὅπερ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἐσάλειεν ἐν τῷ λιμένι τῆς νήσου. Ἦρχοντο ἡ ὑπόδουλος ἐκκλησία, ὁ ὑπόδουλος λαὸς νὰ ἀγιάσωσι τοὺς ἐλευθέρους, ἴσως τοὺς ἐλευθερωτὰς ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ. Οἱ κώδωνες

τῆς Μονῆς καὶ ὄλων τῶν ναῶν ἐκρότουں χαρμοσύνης· αἱ ἱεραὶ σημαῖαι ἐκολποῦντο ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς αὔρας· τῆς συνοδείας προηγούντο ὁ σταυρὸς καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα, ἤποντο δὲ οἱ ἱερεῖς ἐν ἱερᾷ ἀμφίεσει καὶ ἄπας σχεδὸν ὁ λαὸς, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες. Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ περιγράψω τὴν συνάντησιν ταύτην. Ἐκεῖ ἐκλαίωμεν πάντες ἡμεῖς, οὔτινες ἐν Ἀθήναις δὲν ἔχομεν, εἰμὴ μειδιάματα εἰρωνίας διὰ τοὺς ἁγίους παλμούς τῆς ἐθνικῆς ἰδέας· εἶθε δὲ ὁ Θεὸς νὰ μὴ στερεῦσῃ ποτὲ ἐν ἐμοὶ τὴν πηγὴν τοιούτων δακρύων.

Τῆς προσοχῆς Ἑλληνοσ ἐπισκέπτου τρία τινα κυριεύουσιν ἐν Πάτμῳ. Ἡ σχολή, ἡ μονὴ καὶ τὸ Σπήλαιον, ἐν ᾧ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν, κατὰ δὲ τὸν Πρόχορον, ἂν τὸ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενον χειρόγραφον δὲν εἶναι ὑποβολιμαῖον, καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον¹.

Ἄν ἤθελον ἀκολουθῆσαι τὴν τοπογραφικὴν σειρὰν θὰ ὠμίλουں πρῶτον περὶ τῆς Σχολῆς, εἶτα περὶ τοῦ συνεχομένου ταύτῃ σπηλαιῶ του Ἰωάννου καὶ τελευταῖον περὶ τῆς Μονῆς, ἧτις δεσπόζει τοῦ λόφου εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ ὁποῖου κεῖται ἡ σχολὴ καὶ τὸ σπήλαιον.

Ἐν τούτοις περὶ τοῦ σπηλαιῶ τῆς Ἀποκαλύψεως θέλω ποιῆσαι μνείαν τελευταῖον, πειρώμενος νὰ μεταδώσω τῷ ἀναγνώστῃ, ὡς κατακλιῖδα τῶν περὶ Πάτμου συνοπτικῶν εἰδήσεων τὰς ἰσχυρὰς ἐξ αὐτοῦ ἐντυπώσεις μου.

Τὴν σχολὴν συναντᾷ τις μετ' ἀνάστη ἀπὸ τοῦ λιμένος πορείαν τετάρτου ὥρας περίπου. Ὄικοδομημένη ἐπὶ μικροῦ ὄροπέδιου εὐρίσκεται σήμερον ἐν καταστάσει ἐρειπώσεως. Ἡ φωνὴ τοῦ διδασκάλου δὲν ἀντηχεῖ πλέον ἐν αὐτῇ. Μελανὰ, σκωληκόβρωτα τὰ παλαιὰ ἔδρανα φέρουσιν ἐγκεχαρραγμένα, κατὰ τὸ αἰώνιον τῶν μαθητῶν ἔθιμον, πλεῖστα ὀνόματα μαθητῶν, ὧν καὶ τὴν κόνιν σήμερον ἔχει διασκορπίσει ὁ χρόνος. Ἡ σχολὴ τῆς Πάτμου δὲν δύναται βεβαίως νὰ ὑποστῇ τὴν σύγκρισιν μετὰ τῶν σχολῶν τοῦ Γένους πρὸς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν ἢ τὴν τῶν Ἰωαννίνων. Πλέον τοῦ αἰῶνος ἐν τούτοις ὑπῆρξεν ὁ μόνος τοῦ ἔθνους φάρος κατὰ τὴν Μικρασίαν καὶ τὰς νήσους, ἐπρὸι-

¹ Τὸ χειρόγραφον τοῦτο σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς «Αἱ περίοδοι τοῦ Θεολόγου συγγραφεῖσαι παρὰ Προχόρου». — Ὁ Πρόχορος παρίσταται ἐν αὐτῷ γράφῃ καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Ἰωάννου τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Πάτμῳ! Δικαίως οἱ καθολικοὶ συγγραφεῖς παριστῶσι τὴν διήγησιν ταύτην ὡς φανταστικὸν μῦθον μετανεεστέρου τινὸς μοναχοῦ. Tillemont, Memoires pour servir à l'histoire ecclesiastique, t. I, ch. III. — Baronius, Annales Ecclesiae, t. I ad annum 99.

κισε τὴν Κωνσταντινούπολιν δι' ἐνθουσιωδῶν τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ γλώσσης ἀποστόλων καὶ ἐτιμήθη διὰ τῆς ἐν αὐτῇ διδασκαλίας ἀνδρῶν, οἳοι Γεράσιμος ὁ Κρής, Μακάριος καὶ Δανιὴλ ὁ Κεραμεύς.

* *
Ἦδη ῥίπτω ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ τῆς διασήμεου μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Τὴν μονὴν ταύτην ἤγειρεν ὁ ὅσιος Χριστόδουλος κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, κατὰ λίαν συνοπτικὴν περίληψιν τῶν λεπτομερῶν ἀφηγήσεων, ἃς περιέχει τὸ ἐν τῇ μονῇ χειρόγραφον, τὸ φέρον τὸν τίτλον «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου, συγγραφεὶς παρὰ Ἰωάννου τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Ῥόδου».

Ἐν πρώτοις ἐπέτυχεν ὁ ὅσιος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν ἔτει 1080 Χρυσόβουλον, δι' οὗ κατὰ πλήρη κυριότητα ἐδωρήθη αὐτῷ ἡ Πάτμος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νῆσοι. Ἐν τῷ καταστατικῷ ὀργανισμῷ τῆς μονῆς, οὗ τὸ πρωτότυπον ἀπώλετο, ἀλλ' ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου ἐξετυπώθη ἐν ἔτει 1756 ἐν Βενετίᾳ, ὁ ὅσιος γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἐδωρήθη δέ μοι διὰ χρυσοβούλλου Βασιλικοῦ τό τε νησίον ἡ Πάτμος ἐξ ὀλοκλήρου, τῶν δημοσιακῶν δικαίων καθάπαξ ἀποσπασθέν, καὶ τὰ πλησιάζοντα τούτῳ νησιδία οἱ Ναρκίοι καὶ ἡ Λήψω».

Ἐπιτυχῶν τὸ χρυσόβουλον ὁ ὅσιος Χριστόδουλος ἔφερεν εἰς τὴν ἔρημον τότε Πάτμον στρατόν, ἡ κατὰ τὸν ὅρον τοῦ συρμοῦ, στρατευμα, ἐργατῶν καὶ μοναχῶν καὶ ἤρξατο οἰκοδομῶν τὴν Μονήν, ἀφοῦ πρῶτον ἐκαθάρισε τὸ ἔδαφος, ἀπὸ τὸ ἱερόν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ συνέτριψε τὸ ἄγαλμα αὐτῆς.

Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἐργάται καὶ οἱ μοναχοὶ μετρίως συνεμερίζοντο τὸν ἱερόν αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν, δι' ὃ πολλάκις ἐστασίαζον· νύκτα δέ τινα μικροῦ δεῖν ἐπιθαίνοντες τῶν πλοίων νὰ καταλίπωσιν αὐτὸν μόνον, ἀκούσιον ἀσκητῆν, ἀντὶ ἰδρυτοῦ τῆς τόσον διασήμεου καὶ τόσον ἐθνωφελοῦς ἀποβάσης Μονῆς.

Ἡμέραν τινὰ μάλιστα, ὅταν ἀπεφάσισε νὰ φυτεύσῃ κῆπον εἰς ἀγῆμυρὰν τινα κοιλάδα παρὰ τὴν ἀκτὴν ἡ ἀγανάκτησις τῶν μοναχῶν ἐκορυφώθη. Παρ' ὀλίγον δὲ νὰ διέλθῃ ὁ ὅσιος un mauvais quart d'heure, ὡς λέγουν οἱ Γάλλοι. Ἀλλὰ τότε ὁ γέρον ἐγονυπέτησε καὶ ἐδεήθη μετὰ συντριβῆς. Τρεῖς ἔκαμψε τὸ γόνυ ἐπὶ τοῦ βράχου, ἀμέσως δὲ ἀνεπήδησεν ἄφθονον ὕδωρ. Ἐννοεῖται ὅτι μετὰ τοῦτο ὁ κῆπος ἐφυτεύθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ· σώζεται δὲ μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ

τὴν ὀνομασίαν «Ὁ κῆπος τοῦ ὀσίου» ἢ δὲ πηγὴ κεκαλυμμένη διὰ θολωτοῦ κτίσματος ὀνομάζεται «ἀγίασμα» κατὰ τὴν στερεότυπον συνήθειαν. Ἀληθῶς θαῦμα εἶναι τῆς μικρᾶς ταύτης ὀάσεως ἢ ὑπαρξίς ἐν τῇ ἀύχμηρᾷ καὶ βραχῶδῃ νήσῳ. Ἐν ὁμῶς τὸ θαῦμα τοῦτο εἶναι τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν ἀδυνατῶ νὰ βεβαιώσω.—Ἐν εἶχον πεποιθῆσιν ἤθελον συστήσει ἐνθέρμως τὴν ἐργασίαν τοῦ ὀσίου εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀττικῆς λεκανοπεδίου μοχθοῦντας ὑδραυλικούς τοῦ δήμου Ἀθηναίων. Ἀλλὰ πολὺ φοβοῦμαι ὅτι

de par la loi défense à Dieu

De faire miracle en ce lieu.

Πρὸς ψυχαγωγίαν παρατίθημι ἤδη μέρη τινα τοῦ καταστατικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Μονῆς.

Ἐν πρώτοις δὲν ἐπετρέπετο νὰ πατήσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς νήσου Πάτμου γυνή, παῖς, ἢ εὐνοῦχος.

Ἐπειδὴ ὁμῶς ὁ ὀσιος δὲν εὑρίσκε πολλοὺς καλοθηλάτας, οἵτινες ἐγκαταλείποντες τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, νὰ ἀποικίσωσι μόνοι τὴν νῆσον, εἶχε δὲ ἀφ' ἑτέρου ἀπόλυτον ἀνάγκην γεωργῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἔλευσιν οἰκογενειῶν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ κατοικήσωσιν, ὡς οἱ σήμερον πάσχοντες ἐκ λώβης, τὰς νοτιοτάτας ἐσχατίας τῆς νήσου, χωρὶς νὰ δύνανται αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία νὰ ὑπερβῶσι τὸ ὄριον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Μαρίνης.

Ἄλλ' αἱ αὐστηραὶ αὐταὶ διατάξεις ὑπεχώρησαν μετὰ καιρὸν εἰς λογικότερας καὶ ἐθνικωτέρας σκέψεις. Ἡ μονὴ αὕτη, ἧς ὁ ἀρχικὸς κανονισμὸς ἐξώθει τοὺς κατοίκους εἰς τὰς νοτιοτάτας ἐσχατίας τῆς νήσου, εἰς τὰ Χωριδάκια, ὧν ἔτι καὶ νῦν σώζονται τὰ ἐρείπια, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ὁ πυρὴν τῆς συγκεντρώσεως χιλιάδων προσφύγων, οἵτινες φεύγοντες τὴν μάχαιραν, τῶν πάντων ἐστερημένοι εὑρίσκον ἐκεῖ παρὰ τῇ Μονῇ ταύτῃ μητρικὴν περίθαλψιν, ἀφειδῆ ἀρωγὴν, ἐνοικιζόμενοι περίξ αὐτῆς τῆς Μονῆς ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν σκιάν της. Οὕτω δὲ διεμορφώθη ἡ σημερινὴ κωμῶπολις τῆς Πάτμου.

Ὁ ὀργανισμὸς τῆς Μονῆς ταύτης ἀπὸ τῆς συστάσεώς της καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διετέλεσε κοινοβιακός. Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς πεποιθήσεως, ἣν εἶχεν ὁ ὀσιος εἰς τὴν ὁμόνοιαν, τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην τῶν μοναχῶν, τὴν ἔλλειψιν καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἔχρους ἐγωϊσμοῦ, φθόνου, μίσους, ἀντιζηλίας, ἀπὸ τῶν καλογηρικῶν καρδιῶν παρατίθημι τὰ ἐξῆς λυρικά (μὲν ὑ ἢ μὲν ἢ ἀδιαφόρως διὰ τὴν ὀρθογραφίαν). «*Kouroria*

μὲν βίον τελειότατη, . . . ἐν ἧ κήσεως μὲν ιδιότης ἐξώρισταί, γνῶμη δὲ ἐναρτίωσις ἀπελήλαται, κοινὰ δὲ τὰ σύμπαρτα, ψυχαί, γνῶμαι, κοινὰ τὰ ἀγνώρισματά, κοινὸν τὸ τῆς ἐλπίδος ἐμπόρευμα, κοινὸ καὶ οἱ στέφανοι . . . Tableau ! Αἱ εἰσαγγελίαι, τὰ ἀνακριτικὰ γραφεῖα καὶ τὰ πλημμελειοδικεῖα συμπληροῦσιν ἀκριβέστερον τὴν εἰκόνα.

* * *

* Ἐξῶθεν θεωμένη ἡ μονὴ τοῦ Θεολόγου προσομοιάζει μᾶλλον φρουρίῳ, ὅπερ περιθεῖε διπλῆ σειρὰ τειχῶν σχήματος ἀκανονίστου πολυγώνου. Ἐν αὐτῇ ἐδέσποσαν ἐπ' αἰῶνας οἱ μοναχοί, ἀπόλυτοι φεουδάρχει τῆς νήσου πάσης καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς, φεουδάρχει ὅμως ἥπιοι, φιλόστοργοι, ἀληθεῖς πατέρες τοῦ πτωχοῦ τούτου πληθυσμοῦ.

Ἡ μονὴ αὕτη ὑπέγκειται τῆς θαλάσσης διακόσια περίπου μέτρα. Τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς εἴσοδον ἀπαντᾷ ὁ ἐπισκέπτης εἰς τὸ πέρασ λιθίνης κλίμακος. Μετ' αὐτὴν δὲ ἐπακολουθεῖ ἑτέρα κλίμαξ, θολωτὴ καὶ ἐλικοειδής, καταλήγουσα εἰς βαρεῖαν σιδηρόφρακτον θύραν, ἣτις ἄγει εἰς τὸ προαύλιον τῆς μονῆς.

Τὰ μᾶλλον ἐν αὐτῇ ἄξια προσοχῆς εἶναι οὐχὶ ἡ ἀκανόνιστος καὶ ἄρρυθμος αὐτῆς ἀρχιτεκτονική, ἀλλ' ὁ ναὸς καὶ ἡ βιβλιοθήκη.

Ὁ ναὸς, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, κοσμεῖται ὑπὸ πληθῆος εἰκόνων τῆς ὀρθοδόξου βυζαντινῆς σχολῆς. Ἐννοῶ δὲ τοιαύτην, ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν, τὴν σεμνὴν καὶ αὐστηρὰν, ὡς λέγουσι τινες τῶν παρ' ἡμῖν κληρικῶν, ἐπὶ τε τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Βυζαντίου, σχολῆν, καθ' ἣν οἱ Ἅγιοι ὀφείλουσι κατὰ καθῆκον νὰ ἔχωσι τὸ συμπαθὲς χρῶμα Σουδαναίου ἢ Ἀβυσινοῦ, ἢ νὰ ὦσιν ἀνιάτως προσβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ τῶν Τροπικῶν ὅσῳ δὲ ἀφορᾷ τὴν κόμην καὶ τὸν πώγωνα ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς τοῦ καλοῦ συλλήψεως, ἡ δι' αὐτῶν παράστασις χαριεστάτων συμπλεγμάτων ὄψεων, ἐρπόντων ἐπὶ τῶν ἁγίων αὐτῶν μορφῶν, ἢ σχοινίων συγκεκολλημένων ἐπὶ τοῦ προσώπου, οἰοεὶ διὰ γλοιώδους ρύπου. Εἰς τοῦ τελευταίου τούτου ἰδίᾳ τὴν ἀναπαράστασιν φαίνονται θαυμασιῶς ἐπιτυγχάνοντες οἱ βυζαντινοὶ καλλιτέχνη, οἵτινες ἂν εἰργάζοντο d'après nature, τελειότατα ἀπεικόνισαν τὴν ψυχρότητα των σχέσεων, ἣτις ὑφίστατο μεταξὺ τῶν συγχρόνων αὐτῶν ἀφ' ἐνός, τοῦ σάπωνος δὲ καὶ τῆς ψήκτρας ἀφ' ἑτέρου.

Πληθὺς κίωνων κοσμεῖ τὸν ναὸν τοῦτον. Κίονες στηρίζουσι τὸν πρόναον, κίονες χωρίζουσι τὸν νάρθηκα τοῦ καθολικοῦ, δύο δὲ ἕτεροι ὑποβαστάζουσι τὸ ἱερόν. Εἶναι δὲ πάντες ἰονικοῦ ρυθμοῦ, μετὰ βυζαντι-

νῶν κιονοκράνων οἱ πλεῖστοι. Ἡ ἀφθονία τῶν κίωνων τούτων, ὡς καὶ τῶν ὠραίων πλακῶν τοῦ ναοῦ, ἐξηγεῖται ἐκ τῆς πλουσίας παρακαταθήκης, ἣν εὖρεν ὁ ὄσιος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντι ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος.

Ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς ἀναπαύεται καὶ τὸ ἱερόν σκηνῶμα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἐντὸς πολυτίμου λάρνακος, ὅπερ εὐλαβῶς προσεκύνησα μεθ' ὄλην τὴν ἀνάμνησιν τοῦ «*μετέχρησεν πολλήν*» ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖον κατεσύντριψεν ὁ ὄσιος.

Ἡ βιβλιοθήκη εἶναι μία τῶν σπανίων ἐν μοναῖς βιβλιοθηκῶν. Τὰς πρώτας αὐτῆς βάσεις ἔθηκεν αὐτὸς ὁ ὄσιος Χριστόδουλος κληροδοτήσας τῇ μονῇ τὰ ἴδια αὐτοῦ βιβλία δι' ἐγγράφου σωζομένου ἐν τῇ μονῇ καὶ φέροντες αὐτόγραφον τὴν ὑπογραφήν του. Εἰς παλαιότερους χρόνους ὑπέστη πολλὰς ἀπωλείας ἐκ κλοπῶν καὶ πολυτίμων χειρογράφων φθορὰν ἐκ τῆς κακῆς συντηρήσεως. Ἀπὸ πολλοῦ ὅμως μετὰ στοργῆς πεφωτισμένης περιφρουροῦνται τὰ κειμήλια ταῦτα.

Τὰ περιωθέντα χειρόγραφα ἀνερχόμενα εἰς διακόσια πενήκοντα περίπου φυλάσσονται ἐντὸς ὑαλοφράκτων θηκῶν ἐπιμελέστατα. Ἐκτὸς δὲ τῶν χειρογράφων ἡ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς περιλαμβάνει χιλιάδας τινὰς τόμων ἐντύπων, ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἀλλόγλωσσά τινὰ ἱατρικὰ βιβλία.

Ἡ μονὴ αὕτη κατέχει καὶ πλοῦτον χρυσοβούλων. Ἀρχαιότερα πάντων εἶναι τὸ ἐπὶ τῇ ἰδρύσει αὐτῆς ἀπονεμηθὲν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ ἐπεκτεῖνον τὰς ἀρχῆθεν παραχωρηθείσας προνομίας. Ἐνθυμοῦμαι καὶ ἕτερον Χρυσόβουλον τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1329, ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη.

* *

Τὸ σπήλαιον τῆς Ἀποκαλύψεως, ὅπερ ὑπόκειται τῇ Σχολῇ, ἀπέχει τῆς παραλίας εἴκοσι περίπου λεπτά. Ἐχει δὲ περιληφθῆ ἐντὸς ναοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Ἄννης. Μικρόν, ἀκανόνιστον, ἥμιστον φαίνεται πρόσφορον εἰς παραγωγὴν τῶν ὑψηλῶν ἐμπνεύσεων, αἵτινες ὑπηγόρευσαν εἰς τὸν ὕπατον τῶν Εὐαγγελιστῶν τὰς φλογεράς, τὰς μυστηριώδεις γραμμὰς τῆς Ἀποκαλύψεως. Πάλαι ποτὲ διέρρεε δι' αὐτοῦ ὕδωρ, ὡς μαρτυρεῖ τὸ κάτωθι παρατιθέμενον χειρόγραφον καὶ ὡς ἀποδεικνύουσιν ἔτι καὶ νῦν δύο αὐλακὲς λελαξευμένοι ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ χρήσιμοι βεβαίως εἰς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων. Ἐπὶ τοῦ θόλου δὲ τοῦ σπη-

λαίου ὑπάρχει τριγωνικοῦ σχήματος σχισμὴ, παριστῶσα κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ἐξ ἧς ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου ἐξικνεῖτο εἰς τοῦ θεολήπτου μαθητοῦ τὰς ἀκοάς. Εἶχον ἐνώπιόν μου καὶ ἀνεγίνωσκον τὴν Ἀποκάλυψιν, τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον γρίφον, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐνόμισα πρὸς στιγμὴν, ὅτι ἀποσπᾶται τῶν βραχυδῶν τοῦ Σπηλαίου τοιχωμάτων τὸ παράστημα τοῦ θεοπνεύστου προφήτου, ὅτι αἰγλήσασα ἐκ τῆς ἐμπνεύσεως ἀναβλέπει πρὸς τὸν Κύριον ἢ θεοεἰκελος μορφή τοῦ Ἰωάννου, ὅτι διὰ μέσου τῆς τριγωνικῆς ἐκείνης ὁπῆς ἐνωτιζομαι καὶ ἐγὼ ὡς ἦχον μυρίων σαλπίγγων τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου, ἀντηχοῦσης ὑπὸ τοὺς σκοτεινοὺς αὐτοῦ θόλους: «*Ἐγὼ εἰμὶ τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος*».

Δὲν εἶναι ἴσως ἄσκοπον νὰ παραθέσω ἐνταῦθα εἰς ἀκριβεστέραν τοῦ σπηλαίου περιγραφὴν καὶ γνῶσιν τῶν περὶ αὐτοῦ παραδόσεων, τεμάχιον ἐκ τοῦ ἐν τῇ μονῇ χειρογράφου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Νικήτα, ἐπιγραφομένου «*Περίοδοι τοῦ Θεολόγου*» καὶ ἀποτελοῦντος οἰονεὶ ἐπιτομὴν τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος χειρογράφου τοῦ Προχώρου.

«*Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τι σπήλαιον, ὃ ἦν ἀπὸ σημείων τριῶν τῆς πόλεως ἔχον ὕδωρ, ἐμείναμεν ἐκεῖ δέκα ἡμέρας· καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἄσιτος διετέλει ἡσυχάζων καὶ προσευχόμενος, ἐγὼ δέ, (ὁ Πρόχωρος) ἐν τῇ πόλει πορευόμενος, πληρουμένης τῆς ἡμέρας, ἤσθιον μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Τῇ οὖν δεκάτῃ ἡμέρᾳ, ἠκολούθει καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ πόλει καὶ κλίνας τὰ γόνατα προσήυχετο. Ἐγένετο δὲ φωνὴ αὐτῷ λέγουσα: Ἰωάννη· Ἰωάννη· ὁ δὲ εἶπε. — Τί ἐστὶ, Κύριε; — Ὁ δ' εἶπεν αὐτῷ. Ποίησον ἐν τῷ σπηλαίῳ ἄλλας δέκα ἡμέρας καὶ ἀποκαλυφθήσεται σοι μυστήρια μεγάλα καὶ πλεῖστα. Τῷ λόγῳ οὖν τούτῳ, πάλιν ἐποίησεν ἄλλας δέκα ἡμέρας ἄσιτος διατελῶν καὶ ἐγένετο ἐν ἐκστάσει μεγάλη καὶ εἶδε δυνάμεις μεγάλας καὶ ἄγγελον Θεοῦ διακρίνοντα αὐτῷ, ὃ εἶδε καὶ ἤκουσε· καὶ πάλιν προσκαλεσάμενός με εἶπεν· εἰσελθε ἐν τῇ πόλει καὶ λάβε χάρτας καὶ μέλαν καὶ ἔλθε ἐνταῦθα. Καὶ ἐποίησα οὕτως. Ὁ δὲ λέγει μοι ἅπερ ἀκούεις ἐκ τοῦ στόματός μου, γράφε ἐπὶ τοὺς χάρτας. Καὶ ἐποίησαμεν δύο ἡμέρας, αὐτὸς λέγων καὶ γὰρ γράφων».*

Κρίσις ἐπὶ τοῦ αἰνίγματος τούτου τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι δυσχερές, εἰμὴ ἀδύνατον ἐγχείρημα, ἰδίᾳ διὰ τοὺς ἐρευνῶντας τὴν Ἀποκάλυψιν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς θρησκείας. Ἡ ἀποψὶς αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς θεολόγους, δὲν εἶναι δὲ βεβαίως ἀξιόζηλος ἡ τύχη των. Ἄλλ'

εἶναι ἡ ἑτέρα ἄποψις, ἡ ἀφορῶσα τὴν ἔρευναν τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς καλλιλογικῷ ἀριστουργήματι, καὶ προϊόντος τολμηρᾶς καὶ πλουσίας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Διὰ τὴν περὶ αὐτῆς κρίσιν, ἀντὶ τῆς ἐμῆς πενιχρᾶς γραφίδος, δανείζομαι τὴν πλήρη ἐξάρσεως καὶ δυνάμεως γραφίδα τοῦ κυρίου V. Guérin, ἀρχαίου τροφίμου τῆς παρ' ἡμῖν γαλλικῆς σχολῆς γράφωντος περὶ τοῦ σπηλαίου καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τὰ ἐξῆς. «Ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς ἐνεπνεύσθη τὰς ἐκπληκτικὰς ἐκείνας ὀπτασίας. Οἱ πρὸ αὐτοῦ προφῆται δὲν εἶδον παρελάνοντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, εἰμὴ ἑλάχιστα τῶν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ μέλλοντος κρυπτομένων, πτυχᾶς δὲ τινὰς μόλις ἀπεκάλυψαν τοῦ πυκνοῦ πέπλου, ὅστις καλύπτει τῆς εἰμαρμένης ἢ μάλλον τῆς Ὑπερτάτης Προνοίας τὰς βουλάς. Ἄλλὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Ἰωάννου ὁ πέπλος οὗτος ῥήγνυται ὀλοσχερῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μετάγει αὐτὸν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς γῆς, διὰ μέσου πάντων τῶν ἔθνων, τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἀποκρύφων τοῦ μέλλοντος, μέχρι τοῦ τελευταίου ἐκείνου, ὅπερ θέλει τερματίσει πάντα, καὶ ὅπερ ἔσται ἡ τελευταία σκηνὴ τοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον ἐξελίσσειται ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Δὲν θέλω ἀποτολήσει βεβαίως ἐγώ, μετὰ τὸν Βοσσοῦτον καὶ τὸν Νεύτωνα νὰ ἐρμηνεύσω τὸ ἱερὸν βιβλίον, ὅπερ θέλει τηρήσει πάντοτε τὰ αἰνίγματα αὐτοῦ. Περὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν διαφόρων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει προφητειῶν θὰ ὑπάρχωσι πάντοτε ἐναντιογνωμίαι. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ καταυγάζει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάντων εἶναι ἡ ὑψηλὴ, ἡ θαυμασιὰ ποιήσις, ἧς ἡ Ἀποκάλυψις φέρει τὴν σφραγίδα. Εἰκόνες ζωηραὶ καὶ γραφικαί, ἐκφράσεις ἰσχυραὶ καὶ ἀπότομοι, ποικιλία καὶ χρῶμα ὕφους, οὐδὲν ἐλλεῖπει ἀπὸ τοῦ ποιήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ τὸ ποίημα τοῦ μέλλοντος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ποιήματα τοῦ παρελθόντος. Ἄν ἡ ἔμπνευσις εἶναι τὸ κυρίως ἰδιόζον ἐν τῇ ποιήσει, ἂν ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν, ὡς ἔρεισμα τῆς αἰθερίας αὐτοῦ πτήσεως, ποία ἔμπνευσις δύναται νὰ ὑποστῇ τὴν σύγκρισιν πρὸς ἐκείνην, ἧτις εἰσέδω οὕτως εἰπεῖν εἰς τοῦ Ἰωάννου τὴν ψυχὴν, χωρὶς οὐδὲν μέρος τῆς ἰσχύος αὐτῆς νὰ ἀπολέσῃ; — Ἐπενδύεται μόνον παρ' αὐτῷ περιλαμπῆ χρῶματα, ὁ δὲ αἶθλος καὶ ἀόρατος κόσμος, ἀποκαλυπτόμενος πρὸ τῆς θνητῆς αὐτοῦ διανοίας λαμβάνει σάρκα καὶ περιβάλλεται περιβολὴν ὀρατὴν. — Ἐν τῇ ἐκστάσει αὐτοῦ, ὁ ὅλος αὐτοῦ ὀργανισμὸς κατακυριεύεται συγχρόνως, τὰ δὲ προσπίπτοντα εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ κατὰ τρόπον ὅλως πνευματικόν, πλήττουσι συνάμα κατ' ἀντανάκλασιν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὄτα του.

Ἐκ τούτων αἱ ἔμφυχοι καὶ ζωηραὶ ἐκείναι παραστάσεις, ἃς ἀποτυπῶ ἡ γραφὴς αὐτοῦ, χωρὶς οὐδὲν νὰ ἀπολέσωσιν ἐκ τῶν φλογωδῶν χρωμάτων, μεθ' ὧν ἐνεφανίσθησαν πρὸ αὐτοῦ. Τὸ βιβλίον αὐτοῦ εἶναι ἀδιάκοπος συνέχεια εἰκόνων, αἵτινες προσόμοιαι ἀστραπαῖς, παρελαύνουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του.»

*
*
*

Καταλιπόντες ὄπισθεν ἡμῶν τὴν νῆσον, ἣτις δανείζεται καὶ σήμερον ἔτι μέρος τῆς αἴγλης τοῦ ὑπάτου τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἀφίχθημεν τὴν πέμπτην Αὐγούστου εἰς τὴν νῆσον Λέρον.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διεμείναμεν ἀδρανοῦντες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, διότι, καίτοι ἡ ἐντολὴ ἡμῶν ἀπέβλεπε τὴν διώξιν στυγεροῦ ἐγκλήματος κατὰ ὀθωμανῶν ὑπηκόων, αἱ ἀρχαὶ τῆς νήσου, καὶ αὐτὴ ἡ δημοτικὴ, ἔχριναν ὅτι ἐκτελοῦσι καθήκον ὀθωμανικῆς φιλοπατρίας, παρεμβάλλουσαι πᾶν πρόσκομμα πρὸς ματαίωσιν αὐτῆς, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς φυγαδεύσεως τῶν μαρτύρων, οἵτινες ἦσαν ὑπήκοοι τῆς Πύλης. Μόνη δὲ ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀμέσου πρὸς τὸν Βαλῆν τοῦ Ἀρχιπελάγους διαμαρτυρίας κατέστησεν αὐτοὺς λογικωτέρους.

Ἡ Λέρος εἶναι πόλις λίαν καθάριος, μεθ' ὅλας τὰς ἐναντίας προκαταλήψεις, ἃς εὐλόγως ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἐκ τοῦ τόπου τούτου ἐντύπωσις μου· ἄλλας ἐξ αὐτῆς εἰδήσεις δὲν ἠδυνήθην ν' ἀποταμιεύσω, μεθ' ὅλην τὴν τριήμερον ἐν Λέρῳ διαμονήν μου.

Διότι ἡ ἀγκυροβολία ἐλληνικοῦ ἀτμοπλοίου ἐν Λέρῳ ἤγειρε τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμόν, οἷος ἤθελε προκληθῆ, ἂν ἐπὶ τοῦ ἐπιδρόμου τῆς Σαλαμινίας ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῆς Κίνας ἢ τῆς δημοκρατίας τοῦ Ἰσημερινοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς οὐδεμίαν ἦλθον πρὸς ἡμᾶς ἐπικοινωνίαν οἱ κάτοικοι, ἤθελεν εἶσθαι ἔλλειψις τοῦ στοιχειωδεστέρου αἰσθήματος δικαιοσύνης, ἂν ἀπετόλμων κρίσεις περὶ κοινωνίας, ἣν δὲν νῦτύχησα νὰ γνωρίσω. Ἐν ἔλλείψει ὅμως εἰδήσεων περὶ τῶν συγχρόνων σημειῶ, ὅτι ὡς πρὸς τοὺς προγόνους αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐξηντλοῦντο εἰς σπικτάλην ἐγκωμίων. Χωρὶς ν' ἀντιγράψω τὸν Στράβωνα¹, παρατίθημι ἐξ αὐτοῦ τὰ ἐξῆς μόνα :

Καὶ τότε Φωκυλίδεω· Λέριοι, κακοί, οὐχ ὁ μὲν, ὅς δ' οὐ.

Πάντες πλὴν Προκλέους ἢ Προκλέης Λέριος.

¹ Βιβλ. I, κεφ. ε' § 13.

Ἡμεῖς δυστυχῶς οὐδένα Προκλή συνηγήσαμεν ἐν Λέρῳ.

Κατέλιπον ἄνευ πολλῶν δακρύων τὴν Λέρον. Μέχρι σήμερον δέ, χάρις τῷ Θεῷ, αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν ἀπηλλαγμένον πάσης νοσταλγικῆς προσβολῆς διὰ τὴν νῆσον ἐκείνην.

* *

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τοῦ ἀνὰ τὰς Νοτίους Σποράδας πλοῦ διεθέσαμεν ἐπισκεφθέντες τὴν ἔνδοξον μητέρα τοῦ Ἴπποκράτους καὶ τοῦ Ἀπελλοῦ, τὴν Κῶ, τὴν Σύμην καὶ τὴν Κάλυμνον, τὰς ξηρὰς καὶ αὐχμηρὰς μικρονήσους, αἵτινες ἐν τούτοις ἐκτρέφουσι τὰς εὐγενεστέρας καὶ ἑλληνικωτέρας καρδίας, ἃς συνήνησά ποτε, καὶ τὴν ποιητικωτάτην μεγαλόνησον, τὴν γλυκυτάτην Ῥόδον.

Ἄλλ' οὐδεὶς κίνδυνος νὰ κουράσω σήμερον τοὺς φίλους τῆς Ποικίλης Στοᾶς ἀναγνώστας διὰ τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῶν νήσων τούτων ἐντυπώσεών μου.

Ἔχει τόσα τὰ ἀξιοθέατα ἢ Κῶς, τόσα ὀφείλω νὰ μνημονεύσω συγκινοῦντα μέχρι συντριβῆς ἐπεισόδια κατὰ τὴν εἰς τὰς μεγαλόφρονας ἑλληνίδας νήσους τὴν Κάλυμνον καὶ τὴν Σύμην διαμονὴν ἡμῶν, τόσας σελίδας δεόν ἀναγκαιῶς νὰ καταλάβῃ καὶ ἡ συνοπτικότερα περιγραφή τῆς Ῥόδου καὶ τῶν πλουσιῶν ἐν αὐτῇ μνημείων, ἅτινα ἐν τούτοις ἀσθενῶς ἀναμνησκουσι τὸ ἔκλαμπρον αὐτῆς μεγαλεῖον, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς μακρὰν τῶν Ῥοδίων ἱποποτῶν κυριαρχίαν, ὥστε ταῦτα θέλουσι γείνει ἀντικείμενον ἰδίας περιγραφῆς ἐν τῇ Ποικίλῃ Στοᾷ τοῦ ἐπιόντος ἔτους, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας θέλει ὑπάρχει ἐν τῇ ζωῇ καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος.

Ὅθεν σήμερον ἀντιπαρέρχομαι τὰ κατ' αὐτὰς σημειῶν μόνον, ὅτι τὴν 27 Αὐγούστου ἀπῆραμεν ἐκ Ῥόδου ἐπανακάμπτοντες εἰς Σύρον.

* *

Πόσον ὅμως ὁ κατὰ τὴν ἐπάνοδον πλοῦς ἦτο διάφορος ἐκείνου τῆς ἐκ Σύρου ἀναχωρήσεως ἡμῶν!

Ἐκκινήσαντες τὴν πρωΐαν, ἐπλήρομεν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας προσπνέμεως, προσπνέοντες τῇ πρῶρᾳ ἡμῶν ἀσθενοῦς βορρᾶ πρὸς ζέφυρον. Δὲν ἐξηκολούθησεν ὅμως ὁ πλοῦς ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας καὶ κατὰ τὴν νύκτα. Ἡ σελήνη μνησιδής, περιέβαλλε τὸ πέλαγος δι' ἀσθενοῦς, μαργαρώδους καὶ μονοτόνου χρωματισμοῦ. Τὸ κύμα ὑπέφρισεν, ἐν τῷ μεταξῷ δὲ ὁ ἐπιτεινόμενος τοῦ ἀνέμου συριγμὸς διὰ μέσου τῶν πυκνῶν τῆς Σαλαμίνιας ἐξαρτίων, προέδιδε τὴν αὔξουσιν αὐτοῦ ἔντασιν. Ὅ

δρίζων ἔζοφοῦτο πρὸς τὰς δυσμικὰς αὐτοῦ ἑσχατίας, μακρὰν δὲ πολὺ μακρὰν ἠκούετο τοῦ κεραυνοῦ καὶ βρόμος, ὑπόκωφος, ὁμοιόμορφος, παρατεταμένος, προσόμοιος πρὸς συνεχῆ τυμπανοκρουσίαν, καλοῦσαν εἰς ἐξέγερσιν τὰ στοιχεῖα.

Πυκνά, μελανὰ νέφη διέθεον ἐν καταπλησσοῦση ταχύτητι τὸν ὀρίζοντα, ἡ δὲ σελήνη ὠχρά, ἀλαμπῆς διεφαίνετο ἐνίοτε ἀμυδρῶς διὰ μέσου τοῦ σχιζομένου αὐτῶν πέπλου, ὡσεὶ φεύγουσα ταῦτα περιτρομος κατ' ἀντίθετον φοράν, περιβάλλουσα τὰ ἀντικείμενα κατὰ τὰς βραχείας τῆς ἐμφανισεῶς τῆς στιγμῆς δι' ἀτόνου ἀνταυγείας. Ὁ ζόφος ἐν τούτοις ἠπλώθη ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, τὰ δὲ κύματα βαρέα κυλινδούμενα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἐπληττον τὴν αἰχμὴν καὶ τὰς παρειάς τῆς πρῶρας, βηγνύμενα ἐπ' αὐτῆς μετὰ λύσεως καὶ περιβάλλοντα τὸ σκάφος διὰ φωσφορώδους λάμπσεως. Αἱ ἀστραπαὶ ὠχραὶ διέσχιζον ἤδη τὸν μελανὸν ὀρίζοντα κατ' ἀπειροπληθεῖς τεμνομένας γραμμὰς, οἱ δὲ κεραυνοὶ ἐκρότου ἀπαισίως ἄνωθεν τῶν ἰσθῶν τοῦ πλοίου.

Ἰστάμενος παρὰ τὸν κυβερνήτην ἐπὶ τῆς γεφύρας, περιβεβλημένος κηρωτὸν μανδύαν καὶ ναυτικὰ ὑποδήματα, ἀπῆλαιον τοῦ μεθυστικοῦ θεάματος τῶν μαινομένων στοιχείων. Ἐθεώμην εὐφροσύνως τὰ κύματα θραυόμενα ἐπὶ τῆς πρῶρας, εἰσπηδῶντα, διαθέοντα τὸ ἐπίστρωμα καὶ περιλούοντα ἡμᾶς διὰ βροχῆς φωσφορίζουσης.

Ἄλλὰ πόσον ὑπέφερε κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ ἄβρᾶ Σαλαμινία. Πόσον τὴν κατεπόνει τῶν μαστιζόντων αὐτὴν κυμάτων ἡ λύσσα. Τὸ δρομόμετρον ἐκλυόμενον ἐπανειλημμένως μόλις εἰδείκνυε δύο κόμβους καθ' ὥραν τὸ δὲ πλοῖον ἀναρριπτόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων ἀπὸ τῆς πρῶρας, ἀνέπιπτεν ὡς εἰ ἔμελλε νὰ ἐγερθῇ ὀρθῶς ἐπὶ τῆς πρύμνης, προσόμοιον πρὸς ἵππον ὀρθούμενον ἐπὶ τῶν ὀπισθίων, εἶτα δὲ ὡς εἰ ἐπεδίωκε τοὺς βυθοὺς προνεῦον κατέπιπτεν ἀδρανῶς διὰ τῆς πρῶρας ἐπὶ τῶν κυμάτων, ἅτινα αὕτη διήνοιγεν ὡς ἡ ὕνις τὰ στέρνα τῆς γῆς. Τότε ὁ ἀντίκτυπος τῆς ἑλικος, περιστρεφομένης δι' ἀνυπολογίστου ταχύτητος ἐν τῷ κενῷ, διέσειε τὸ πλοῖον καὶ προσέδιδεν αὐτῷ ἀκανόνιστον τρόμον παραλυτικοῦ. Ἐνῷ δὲ τὸ σκάφος ἔστενε καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς συναρμογὰς, ἡ μηχανὴ ἐκ περιτροπῆς ἐξήμει ἀφρούς πολὺ ἄνωθεν τῆς ἰσάλου, εἶτα δὲ, βυθιζομένων ἐναλίως τῶν ὀπῶν τῆς ἐξόδου τῶν ἀτμωδῶν ὑδάτων, ἔρεγγε τὸν ἀπαίσιον ρόγγον ἀγωνιῶντος. Ταῦτα δὲ ἐν μέσῳ πυκνοτάτου σκότους, διότι ἡ σελήνη εἶχεν ἤδη δύσει, ἀπὸ στιγμῆς δὲ εἰς στιγμὴν ἡ Σαλαμινία ἔτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ συντριβῇ ἐν

τῷ μέσῳ τῶν ἀπειροπληθῶν νήσων καὶ σκοπέλων τοῦ πελάγους τούτου, διότι τὰς ἐλαφρὰς τῆς πορείας παραλλαγὰς δὲν δύναται ὁ διὰ τῆς πυξίδος ὑπολογισμὸς νὰ προσδιορίσῃ.

Κατὰ τὸ λυκαυγὲς ἐν τούτοις εὐρέθημεν πλείοντες παρὰ τὰς ἐρημονήσους τῆς Ἀμοργοῦ, τὴν Σχοινοῦσαν καὶ τὴν Ἡράκλειαν. Κοπάσαντος δὲ ὀλίγον τοῦ ἀνέμου καὶ καταστάντος δυσμικοῦ διετάχθη ἡ ἀναπέτασις τοῦ δόλωνος, τοῦ ἡμιολίου καὶ τοῦ ἐπιδρόμου, ἐπιταχύνασα οὕτω τὴν πορείαν, ὥστε περὶ τὴν δαίλην ἐποντίζομεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σύρου.

Ἡ βαρεῖα ἄλυσσος ἐκρότει καθελκομένη, ἡ δὲ Σαλαμινία πληττομένη πλαγίως ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἅτινα ἀσθενέστατα ἀνακόπτει ὁ βραχίων τοῦ λιμένος τῆς Σύρου, ἐκινεῖτο πλευρικῶς κατερχομένη μέχρις ἐπαφῆς τῆς ἰσάλου, ὅτε μὲν διὰ τῶν δεξιῶν δρυφάκτων, ὅτε δὲ διὰ τῶν ἀριστερῶν, καὶ διαγράφουσα διὰ τῶν ἰστῶν αὐτῆς εὐρύτατα τόξα ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος.

Τὰς ἀγωνιώδεις συνεπείας τῆς τοιαύτης κινήσεως δὲν λησμονοῦσι βεβαίως ποτὲ οἱ πεπρωκισμένοι δι' ὄργανισμοῦ, ἥκιστα ἀρεσκομένου εἰς τοιοῦτον χορόν, οἱ ὅποιοι ὅταν ταξειδεύωσιν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, τὰς περιπαθεστέρως ἐκφράσεις εἰς ἐπίκλησιν ἀρωγῆς διανέμουσιν ἐξ ἴσου μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ . . . θαλαμηπόλου τοῦ ἀτμοπλοίου.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Η ΕΚΘΕΣΙΣ

Ἄπ' τὴν Ἐκθεσι ἀπερνᾷ
Ἡ Τιμιότη σκυθρωπή
Τί ναι πάνου ἐδῶ ;—ῥωτᾷ
Καὶ κινᾷ γιὰ ν' ἀναιβῆ.

Ἐ! ποῦ πᾶς;—τῆς ἀπαντοῦνε—
Ἐτὸ παλάτι, ποῦ θωρεῖς,
Δὲν ἔμπορῶν νὰ σὲ δεχθοῦνε
Μὲ τὰ ῥοῦχα, ποῦ φορεῖς.

—Κύττ' ἀσκέρι, ποῦ ἀνεβαίνει!
Μήπως ἔχουνε χροά;
Μήπως φράγκα παρασταίνει
Μὲ τὸ στῆθος τὸ γυμνό;